

**พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครอง
คณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม***

**BUDDHIST GOOD GOVERNANCE FOR LEADERSHIP DEVELOPMENT
OF BUDDHIST ADMINISTRATIVE MONKS UNDER ADMINISTRATION
OF SANGHA IN AMPHAWA DISTRICT,
SAMUT SONGKHRAM PROVINCE**

**พระปลัดสมศักดิ์ อตตสุโธ,
พระราชสมุทรวชิรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ),
พระมหากังวาล ธีรธมฺโม**

Phrapalad Somsak Attasubho,
Phrarajsamutrawachirasophon (Sophon Thammasophon),

Phramaha Kangwal Dhiradhammo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: phrapladsmsakdisaelli@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาระดับการปฏิบัติ 2. เปรียบเทียบภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ และ 3. ศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 156 รูป วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที ค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับการปฏิบัติของพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.87 2. ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติที่มีต่อพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการ

* Received March 16, 2025; Revised March 25, 2025; Accepted April 7, 2025

ปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลมีผลให้ระดับการปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มีต่อพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และ 3. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะสำหรับพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ปัญหาอุปสรรค พระสังฆาธิการขาดทักษะในการวางแผนการดำเนินการ และปัญหาเกี่ยวกับบางวัดฝ่ายฆราวาสเข้ามาแทรกแซงในการปกครองบริหารจัดการกิจการในวัด ส่วนข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรมีการจัดการศึกษาอบรมในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปกครองแก่พระสังฆาธิการในด้านทักษะการวางแผนการดำเนินการ

คำสำคัญ: พุทธธรรมาภิบาล; ภาวะผู้นำ; พระสังฆาธิการ

Abstract

This research aimed to 1. assess the level of practice, 2. compare the leadership of ecclesiastical administrators, and 3. examine problems, obstacles, and propose recommendations regarding Buddhadhammapibhavana (Buddhist governance) for enhancing the leadership of ecclesiastical administrators in the governance of the Sangha in Amphawa District, Samut Songkhram Province. The study utilized a mixed-methods approach. Quantitative data were collected using questionnaires distributed to 156 monks, and analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, t-tests, F-tests, and one-way ANOVA. The qualitative component involved in-depth interviews with 9 key informants, analyzed through contextual content analysis.

The findings revealed that: 1. The overall level of practice of Buddhist governance principles for leadership development among ecclesiastical administrators was high, with a mean score of 3.87. 2. The comparison of leadership practices found that personal factors such as age, years of ordination, and education did not significantly influence monks' application of Buddhist governance principles, leading to the rejection of the research hypothesis. 3. Key obstacles included a lack of planning skills among ecclesiastical administrators and external interference from laypeople in temple affairs. The study recommends providing targeted training and

education to strengthen leadership and planning capabilities among ecclesiastical administrators, especially regarding effective governance of monastic communities.

Keywords: Buddhist Governance; Leadership; Ecclesiastical Administrators

บทนำ

ประเทศไทยมีวัด 3 หมื่นกว่าวัด และมีพระสงฆ์สามเณรประมาณ 3 แสนกว่ารูป เป็นศูนย์รวมจิตใจ ศีลธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ ของประชาชนในสังคม ทั้งวัฒนธรรม และ ศาสนา วัดและพระสงฆ์เป็นผู้นำเอาหลักธรรมมาอบรมสั่งสอนแก่ประชาชนเพื่อให้ความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความสุขและยุติธรรม เมื่อพุทธศาสนิกชนได้มีความเข้าใจใน พุทธธรรมแล้วจึงเกิดความศรัทธา มุ่งมั่นอุทิศตนเข้ามาอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา โดย ตามประเพณีของชาวไทยเรากำหนดไว้ว่า ชายไทยผู้ที่มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ควรอุปสมบทในพระพุทธศาสนาและที่ต้องกำหนดอายุเช่นนี้เพราะถือว่า เป็นผู้บรรลุนิติภาวะ มีใจคอหนักแน่น อดทนต่อความหิวกระหาย และอยู่ในภาวะที่สามารถเล็งเห็นประโยชน์แห่งการบวชได้ รวมทั้งอาจจะสามารถหลุดพ้นจากกิเลสซึ่งเป็นเหตุก่อทุกข์ และอาจจะสามารถปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์สุขแห่งผู้อื่น ได้เต็มที่ คณะสงฆ์ไทยปัจจุบันปกครองตามหลักพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งมีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า ตามที่ได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับ ที่ 2) พ.ศ. 2535 นั้น อาศัยเหตุผลพอสรุปได้ว่า พระราชบัญญัติ พ.ศ. 2505 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติบางมาตรา ไม่ชัดเจน ไม่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน และในบางกรณีมิได้บัญญัติไว้ทำให้เกิดปัญหา ในทางปฏิบัติจึงเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องมีการปรับปรุง แก้ไขเพิ่มเติม บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้เหมาะสมต่อไป พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ในมาตรา 15 ตรี กำหนดให้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังนี้ 1. ปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม 2. ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร 3. ควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการและการสาธารณ สงเคราะห์ของคณะสงฆ์ 4. รักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา และ 5. ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ที่บัญญัติ ไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป)

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญยังคงมีหลากหลาย อาทิเช่น 1. ด้านจักษุมา ได้แก่ ขาดการส่งเสริมการศึกษาด้านศีลธรรม 2. ด้านวิธูโร ได้แก่ ขาดการฝึกอบรมการบริหารคน และขาดความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบ และ 3. ด้านนิสสัยสัมปโน ได้แก่ ขาดคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์แบบไทย เป็นต้น (พฤษสิญ นวโลจิตรรัตน์ และคณะ, 2560) และหากพิจารณาการปกครองคณะสงฆ์ พบว่า มีปัญหาหลากหลายประการ อาทิ 1. ผู้ปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละระดับชั้น ขาดการออกไปเยี่ยมเยียน ดูแล ให้คำปรึกษา บำรุงขวัญกำลังใจ แก่ผู้ใต้ปกครองในสังกัดของตน การปฏิบัติในปัจจุบันเป็นเพียงการรอคอยให้ผู้ใต้ปกครองประสบปัญหา แล้วจึงลงพื้นที่มาสะสางปัญหานั้น ๆ ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาจึงไม่เข้าใจปัญหาโดยถ่องแท้ เนื่องจากขาดความเข้าใจในสถานการณ์ของพื้นที่นั้น ๆ 2. ทุกระเบียบภายในแต่ละวัด ออกโดยผู้ปกครองเพียงผู้เดียว ไม่มีการประชุมปรึกษาหารือ ผู้ใต้ปกครอง 3. การร่วมประชุมกันมีน้อย การประชุมเพื่อพบปะ ปรึกษาหารือ กิจกรรมคณะสงฆ์มีน้อย ไม่เพียงพอ ไม่ทันกับสถานการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นต้น (พระครูพิพัฒนจริยาภรณ์ (สาโชติ อาภาธโร), 2555)

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการที่จะศึกษาพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเรียนรู้ และเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้สำหรับพัฒนาภาวะผู้นำของผู้ใหญ่บ้านโดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติของภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 254 รูป

2.2 กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 156 รูป จากสูตรการคำนวณของทาโร ยามาเน่ Yamane (1973)

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 9 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ จากแบบสอบถาม

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมจากแบบสอบถาม

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมจากแบบสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการทดสอบค่าเอฟ ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาสรุปเป็นความเรียง

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมและรายด้านมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับการปฏิบัติที่มีต่อพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม

ที่	การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมการแข่งขันเรือยาว ของชุมชนวัดบ้านหม้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	ระดับการปฏิบัติ		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านวิสัยทัศน์ (จักขุมา)	3.90	0.41	มาก
2	ด้านความชำนาญ (วิรูโร)	3.85	0.38	มาก
3	ด้านมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปันโน)	3.85	0.38	มาก
ภาพรวม		3.87	0.34	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.87$, $S.D.=0.34$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านวิสัยทัศน์ (จกขุม) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.90$, $S.D.=0.41$) รองลงมา ได้แก่ ด้านความชำนาญ (วิธโร) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$, $S.D.=0.38$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านมนุษยสัมพันธ์ (นิสยสัมปันโน) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$, $S.D.=0.38$)

2. ผลการเปรียบเทียบระดับระดับการปฏิบัติที่มีต่อพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานะ อายุ และวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีผลให้ระดับการปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มีต่อพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนด้านอายุ พรรษา ภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญที่ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

3. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะปัญหา อุปสรรค ได้แก่ พระสังฆาธิการขาดทักษะในการวางแผนการดำเนินการ ขาดการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน และขาดการเอาใจใส่และมีใจผูกพันอยู่กับการทำงาน พระสงฆ์ขาดการปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย ไม่ปฏิบัติตามคำสอนอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ ความขาดแคลนในการเข้าถึงข้อมูลที่ทันสมัยหรือการขาดระบบสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ อาจเป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดแนวทางปฏิบัติและข้อมูลสารที่จำเป็นในการปกครองและปัญหาเกี่ยวกับการเมืองฝ่ายฆราวาสเข้ามาแทรกแซงในการปกครองบริหารจัดการกิจการในวัด ทำให้วัดขาดความเป็นเอกภาพในการปกครองและบริหารจัดการวัดที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ส่วนข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรมีการจัดการศึกษาอบรมในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปกครองแก่พระสังฆาธิการบ่อย ๆ ในด้านทักษะการวางแผนการดำเนินการ การศึกษาหลักพุทธธรรม ควรมีการให้ความรู้ในเรื่องพระธรรมวินัยอย่างถูกต้องและมีการว่ากล่าวตักเตือนหรือบทลงโทษที่สมควรสำหรับผู้ที่ทำผิดพระธรรมวินัย ควรมีการให้การศึกษและการแนะนำในเรื่องการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัยแก่พระสงฆ์ที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้การได้รับข้อมูลและการสื่อสารเป็นไปอย่างถูกต้องแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานด้านการปกครอง พระสงฆ์ควรช่วยกันป้องกันไม่ให้ฆราวาสเข้ามาแทรกแซงในการปกครองบริหารจัดการกิจการในวัด เพื่อให้วัดมีความเป็นเอกภาพในการปกครองและบริหารจัดการวัด ที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและที่สำคัญควรเอาใจใส่ ดูแลและมีใจผูกพันอยู่กับการทำงานโดยไม่ทอดทิ้งธุระในงานปกครองนั้นด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมจากผลการวิจัย พบว่า 1. พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าพระสังฆาธิการในอำเภออัมพวา มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการปกครองคณะสงฆ์มีความตั้งใจ ชยัน อดทนในการทำงาน และเป็นผู้สร้างมิตรภาพและสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรในการอยู่ร่วมกันของคณะสงฆ์ ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก จากผลการวิจัยพบว่า เมื่อจำแนกตามแนวคิดที่ปรากฏในอินเดีย รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยนั้นมีทั้งตามแบบพราหมณ์และแบบพุทธ และผู้ที่มีบทบาทสำคัญก็คือผู้ปกครองที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก 2. จากผลการวิจัย พบว่าพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านความชำนาญ (วิธูโร) อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านความชำนาญ (วิธูโร) สามารถดำเนินการได้โดยมีประสิทธิภาพสูง สอดคล้องกับที่พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ) (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก 3. จากผลการวิจัย พบว่าพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปันโน) อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปันโน) สามารถดำเนินการได้โดยมีประสิทธิภาพสูง สอดคล้องกับที่พระครูวิมลสุวรรณกร (สมพงษ์ จันทวโร) (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 1 จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการทำงานอาจจะไม่ชัดเจน ขาดความรัดกุม ไม่รอบคอบ ปฏิบัติหน้าที่อาจจะหย่อนยาน ขาดการบำรุง รักษาวัด ขาดการจัดการศาสนสมบัติให้เหมาะสม ขาดการสอดส่องผู้ใต้ปกครองทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ขาดการส่งเสริมวิชาการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ รูปแบบการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยสั่งการลงนิคมกรรม ข้ออุทธรณ์เป็นต้นอาจจะยังไม่มี ความชัดเจน ทั้งการแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการก็เช่นเดียวกัน สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ตามสมมติฐานการวิจัยทั้ง 5 ข้อ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านสถานะ อายุ วุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พบว่า พระสงฆ์ที่มีสถานะ อายุ วุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

2.2 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญพบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมแตกต่างกัน สอดคล้องการวิจัยของพระมหาประกอบ โชติบุญโญ (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ พรรษา และวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการส่งเสริมพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ปัญหา อุปสรรค ได้แก่ ทักษะในการวางแผนการดำเนินการ การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการทำงานและการเอาใจใส่และมีใจผูกพันอยู่กับการทำงานโดยไม่ทอดทิ้งธุระ พระสงฆ์ปฏิบัติตนผิดพระธรรมวินัย ไม่ปฏิบัติตามคำสอนอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ ยังมีการศึกษาและนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานด้านการปกครองน้อยกว่าที่ควร ทั้งความขาดแคลนในการเข้าถึงข้อมูลที่ทันสมัยหรือการขาดระบบสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ อาจเป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดแนวทางปฏิบัติและข้อมูลสารที่จำเป็นในการปกครองและยังขาดความเข้าใจในบทบาทความสำคัญในหน้าที่ควรมีการจัดการศึกษาอบรมในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปกครองแก่พระสังฆาธิการบอย ๆ ในด้านทักษะการวางแผนการดำเนินการ การศึกษาหลักพุทธธรรม ควรมีการให้ความรู้

ในเรื่องพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง สอดคล้องกับที่พระไพฑูรย์ รัตนโก (2556) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแดงอำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลควรใช้หลักกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับของทางราชการการให้เป็นที่ยอมรับของสังคมกำหนดกรอบการบริหารงานตามอำนาจหน้าที่ให้ถูกต้องทุกขั้นตอน มีการจัดระบบงานและข้อมูลข่าวสารเพื่อเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณชน เปิดโอกาสให้ประชาชนรับรู้เพื่อเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญและมีส่วนร่วมทุกมิติ มีการกำหนดเป้าหมายและมาตรฐานโดยการวางกรอบความรับผิดชอบให้มีขอบเขตที่ชัดเจนครอบคลุมทั้งระบบงาน

องค์ความรู้จากการวิจัย

พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออมพวาจังหวัดสมุทรสงคราม

ด้านวิสัยทัศน์ (จกขมา)

- พระสังฆาธิการ มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการปกครองคณะสงฆ์
- พระสังฆาธิการ มีการศึกษาวิชาต่าง ๆ มาปรับปรุงใช้กับแนวคิดให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ
- พระสังฆาธิการ มีการประชุมวางแผนที่จะดำเนินงานของคณะสงฆ์โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการปกครอง
- พระสังฆาธิการ มีการนำสามัคคีธรรมเข้ามาปฏิบัติ มีกิจการใดก็ช่วยกันทำให้สำเร็จลุล่วง แม้มีปัญหาในบางครั้ง ก็มาช่วยแก้ปัญหาในบางครั้ง ก็มาช่วยแก้ปัญหาในบางครั้ง ชักถามข้อมูลและช่วยกันทำกิจการงานคณะสงฆ์
- การประสานงานกันระหว่างสำนักงานพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์เป็นไปด้วยดี ในเรื่องการส่งเสริมการศึกษาและการปกครอง

ด้านความชำนาญ (วิรูโร)

- พระสังฆาธิการ มีความตั้งใจขยัน อดทนในการทำงาน
- พระสังฆาธิการ หมั่นฝึกฝนตนด้วยเทคนิคต่าง ๆ อยู่เสมอ
- พระสังฆาธิการ มีการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความชำนาญในการปกครองอยู่เสมอ
- พระสังฆาธิการมีการประสานงานในเรื่องการร้องเรียน โดยให้พระวินยาธิการเป็นผู้รับเรื่องและจัดการให้ถูกต้องเรียบร้อย
- การทำงานร่วมกันกับคณะสงฆ์ จะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์มีความชำนาญงาน โดยมีการประสานกันอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้งานที่บริหารออกมาด้วยดี

ด้านมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปันโน)

- พระสังฆาธิการ เป็นผู้สร้างมิตรภาพและสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรในการอยู่ร่วมกันของคณะสงฆ์
- พระสังฆาธิการ เป็นผู้มีความสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน
- พระสังฆาธิการ เป็นผู้ปฏิบัติงานโดยหลักเสียความขัดแย้ง และเป็นธรรมกับทุกฝ่าย - พระสงฆ์มีการเคารพผู้ที่มิอาจใสมากกว่า มีความเมตตาในผู้น้อยที่อยู่ในปกครอง มีการเอื้ออาทรซึ่งกันและกันในสหธรรมิก ทั้งที่อยู่ในปกครองและนอกพื้นที่
- มีการประสานงานกันด้วยดีระหว่างสำนักงานพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ ในเรื่องงานต่าง ๆ ในเขตปกครอง ทำให้งานที่ได้รับมอบหมายเป็นไปด้วยดี

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็น ผลการศึกษาเกี่ยวกับพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มุ่งองค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

1. พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านวิสัยทัศน์ (จักขุมา) พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านวิสัยทัศน์ (จักขุมา) ประกอบด้วย พระสังฆาธิการ มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการปกครองคณะสงฆ์มีการศึกษาวิชาต่าง ๆ มาปรับปรุงใช้กับแนวคิดให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ มีการประชุมวางแผนที่จะดำเนินงานของคณะสงฆ์โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการปกครอง มีการนำสามัคคีธรรมเข้ามาปฏิบัติมีกิจกรรมใดก็ช่วยกันทำให้สำเร็จลุล่วง แม้มีปัญหาในบางครั้ง ก็มาช่วยแก้ปัญหาที่นั้น ช่วยกันซักถามข้อมูลและช่วยกันทำกิจกรรมงานคณะสงฆ์ การประสานงานกันระหว่างสำนักงานพระพุทธรศาสนาและคณะสงฆ์เป็นไปด้วยดี ในเรื่องการส่งเสริมการศึกษาและการปกครอง

2. พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านความชำนาญ (วิจิโร) พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านความชำนาญ (วิจิโร) ประกอบด้วย พระสังฆาธิการ มีความตั้งใจขยัน อดทนในการทำงาน พระสังฆาธิการ หมั่นฝึกฝนตนด้วยเทคนิคต่าง ๆ อยู่เสมอ พระสังฆาธิการ มีการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความชำนาญในการปกครองอยู่เสมอ มีการประสานงานในเรื่องการร้องเรียน โดยให้พระวินยาธิการเป็นผู้รับเรื่องและจัดการให้ถูกต้องเรียบร้อย การทำงานร่วมกันกับคณะสงฆ์ จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์มีความชำนาญงาน โดยมีการประสานกันอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้งานที่บริหารออกมาด้วยดี

3. พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปันโน) พุทธธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปันโน) ประกอบด้วย พระสังฆาธิการ เป็นผู้สร้างมิตรภาพและสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรในการอยู่ร่วมกันของคณะสงฆ์ เป็นผู้มีความสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นผู้ปฏิบัติงานโดยหลีกเลี่ยงความขัดแย้งและเป็นธรรมกับทุกฝ่าย พระสงฆ์มีการเคารพผู้ที่มีอาวุโสมากกว่า มีความเมตตาในผู้น้อยที่อยู่ในการปกครอง มีการเอื้ออาทรซึ่งกันและกันในสหธรรมิก ทั้งที่อยู่ในการปกครองและนอกพื้นที่ มีการประสานงานกันด้วยดีระหว่างสำนักงานพระพุทธรศาสนาและคณะสงฆ์ในเรื่องงานต่าง ๆ ในเขตปกครอง ทำให้งานที่ได้รับมอบหมายเป็นไปด้วยดี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มหาเถรสมาคมควรบรรจุหลักสูตรพุทธธรรมาภิบาล เป็นวิชาบังคับในระบบการศึกษาสำหรับพระสังฆาธิการ เพื่อยกระดับภาวะผู้นำและเสริมสร้างความสามารถในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับพระธรรมวินัย และสามารถรับมือกับปัญหายุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ควรผลักดันให้มีนโยบายป้องกันการแทรกแซงของฝ่ายฆราวาสในกิจการปกครองวัดโดยกำหนดแนวทางที่ชัดเจนให้วัดมีเอกภาพในการบริหารจัดการบนพื้นฐานของพุทธธรรมาภิบาล พร้อมทั้งสร้างกลไกตรวจสอบและรับเรื่องร้องเรียนในกรณีที่เกิดการล่วงละเมิดเขตอำนาจฝ่ายสงฆ์

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. พระสังฆาธิการควรมีการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมาภิบาล
2. พระสังฆาธิการควรมีการประเมินภาวะผู้นำและผลกระทบต่อคณะสงฆ์และชุมชน

3. พระสังฆาธิการควรมีการส่งเสริมความร่วมมือในการวิจัยระหว่างคณะสงฆ์และสถาบันการศึกษา ควรสร้างความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ สถาบันการศึกษา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผลในระยะยาว ควรมีการติดตามและประเมินผลของการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- นกรินทร์ แก้วโชติรุ่ง. (2556). *รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูพิพัฒน์จริยาภรณ์ (สาโชติ อาภาธโร). (2555). *ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระครูวิมลสุวรรณกร (สมพงษ์ จันทวโร). (2558). รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 1 (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพฑูรย์ รตนิโก. (2556). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแดงอำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาประกอบ โชติบุญโญ. (2561). การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวัลลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ). (2562). ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัณณสิณ นวโลจิตรัตน์ และคณะ. (2560). รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำแบบไทยอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ภาคกลาง. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*. 4(2), 40-55.
- Yamane, T. (1973). *Statistics an introductory analysis*. New York: Harper & Row.